

ד"ר צמורה שויצקי

ספר ירמיהו בראי ההיסטוריה

ראשי-פרקים

- א. המרכיב ההיסטורי בתנ"ך
- ב. תפיסתו ההיסטורית של ירמיהו
- ג. הראייה ההיסטורית ממחישה את התנ"ך

*

א. המרכיב ההיסטורי בתנ"ך

תפקידו של המורה לתנ"ך להחדיר בלבו של התלמיד את מוסר היהדות, את השאיפה לצדק חברתי, את ההערצה לאידיאלים המוסריים של התנ"ך, ולעורר בתלמיד התפעלות דתית ושאיפה להגשים את הערכים האלה בחייו. בנוסף לכך על המורה לתנ"ך לטפח אצל התלמיד את ההכרה הלאומית, שהוא חלק מאומה בעלת עבר ועתיד משותפים. מתוך לימוד התנ"ך על המורה לפתוח לתלמידיו שערים בידיעת הארץ וההיסטוריה של עמו. בדרך זו התלמיד יבין את הקשר הניצחי בין עם ישראל לארץ ישראל.

כלל גדול בהוראת המקרא הוא מסירת התפיסה המקראית במלואה - בשלמותה, ללא העלמות מרכיב ממרכיביה. על המרכיב ההיסטורי בנבואותיו של הנביא ירמיהו מורי התנ"ך נוהגים לדלג. ההדגשה בדרך הוראתם היא על הוראת ערכי המוסר והאמונה בנבואות, כשהאמצעי העיקרי הוא פרשנות מילולי. אין ספק כי הדגשת ערכי המוסר והאמונה הניצחיים הוא מרכיב חשוב בחינוך הנוער ובעיצוב אופיו המוסרי והדתי, אך הוראת הנבואות ללא רקע היסטורי, מדעני, פוליטי וכלכלי חסר הוא.

ידיעת ההיסטוריה של עמינו הוא מרכיב חשוב בחינוכו של העם היהודי. ההגיה בעברנו הלאומי והחדרתו בלב הנוער הוא צו מוסרי עליון:

"אפתחה במשל פי, אביע חידות מני קדם אשר שמענו ונדעם, ואבותינו ספרו לנו. לא נכחד מבניהם לדור אחרון, מספרים תהלות ה', ועוזו ונפלאותיו אשר עשה. ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, אשר ציוה את אבותינו להודיעם לבניהם, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקמו ויספרו לבניהם" (תהילים עח, ב-ו).

המשורר רואה לעצמו חובה לשלב יחד את העבר ואת העתיד, שיהיו חלק בל ינותק מתודעת העם החי בהווה.

סקירת קורות העבר למען ישמשו דוגמא לדור החי בהווה היתה קיימת בכנסים שנערכו בעל-פה קבל עם ועדה:

א. "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם" (דברים לא, ל).

ב. נאומו של יהושע לפני מותו בשכם (יהושע כד).

ג. הסקירה ההיסטורית לרגל כריתת האמנה בימי נתמיה (נחמיה ט).

דרך התבנה ההיסטורית לומד אדם לראות את ההיסטוריה הישראלית כדרמה בה מתגלת ריבונותו של אלוקי ישראל בהיסטוריה. הוא רואה שתולדות ישראל (המשולבים בתולדות העמים) מעוצבים על-ידי שילוב רצון האדם ברצון האלוקים: רצון האלוקים הוא הקובע את כללי ההויה, והאדם מרצונו מקבל את הכללים הללו או מואס בהם. האדם לומד לדעת שמדינת התנ"ך היתה מדינה ממשית ולא ערטילאית, והארועים שארעו בבית-המקדש בירושלים, בענתות, בבית-אל, בשומרון, במגידו ארעו על קרקע שחיים בה היום יהודים המנסים להמשיך ולהתקיים למרות הקשיים. בדרך זו החינוך לאמונה דתית מקבל עוצמה בלתי רגילה. בכך מתחזק הקשר בין היהודי לארץ-ישראל. חיי העם בארצו מתייצבים לנגד עיניו על אורם וצלליהם. הוא רואה את הרציפות בהיסטוריה של עם ישראל, ואף ישווה בין החיים אז והחיים עתה. בנקל ניתן למצוא קשר בין האירועים המתרחשים כיום בארץ-ישראל לאלו בימי ירמיהו.

ב. תפיסתו ההיסטורית של ירמיהו

פועלו של הנביא ירמיהו חל בדור האחרון של הבית הראשון - אחת התקופות הסוערות בימי קדם. סוף המאה השביעית לפנה"ס וראשית המאה השישית היו פרק זמן טראגי ביותר לעם ישראל. ירמיהו הוא אחד הנביאים הפעילים ביותר בחיים המדיניים של עמו. מימי מלחמת מגידו, בשנת 609 לפנה"ס עד החורבן, ואף אחר החורבן - אחרי הריגת גדליהו בן אחיקם והבריחה למצרים. יהואחז, שהוגלה לאחר שלושה חדשי מלכות למצרים על-ידי פרעה נכה - כנראה בגלל הפוליטיקה הפרו-בבלית שלו - שומע מפי ירמיהו: "כה אמר ה' אל שלם בן יאשיהו מלך יהודה... אשר יצא מן המקום הזה לא ישוב שם עוד" (כב, יא). אל יהויקים שמרד במלך בבל, ירמיהו מדבר קשות: "הוי בונה ביתו בלא צדק... קבורת חמור יקבר סחוב והשלך מהלאה לשערי ירושלים" (כב יג-יט). ולצדקיהו הוא אומר: "אם יצא תצא אל שרי מלך בבל וחיתה נפשך והעיר הזאת לא תישרף באש וחיתה אתה וביתך, ואם לא תצא אל שרי מלך בבל

ונתנה העיר הזאת ביד הכשדים ושרפיה באש ואתה לא תימלט מידם" (לח, יז-יח).

ירמיהו שוחה כל ימיו נגד הזרם המדיני של המלכים והשרים בזמנו בגלל תפיסתו ההסטורית פוליטית המבוססת על הכללים:

א. רצון האלוקים הוא הקובע את כללי החוויה.
 ב. המשך חיי עם ישראל בארצו תלוי בקיום מושלם של הברית בין ה' לעמו.
 כך מוסברת דרישת הכניעה לבבל שירמיהו דורש בנבואות השעבוד החל משנת 604 לפנה"ס, בשנה ה-IV ליהויקים - "הביאו את צאריכם בעל מלך בבל ועבדו אותו ועמו וחיו" (כז, יב).

ירמיהו מיעץ להימלט מן החורבן על-ידי הכניעה לעריץ האלילי. ירמיהו תופס את השלטון האלילי כמלכות עולם שהאל-הקים מתוך עצה ותכנית. למלכות זו נקבע זמן מראש - שבעים שנה. מלכות בבל היא הגוי מצפון, שיבוא להעניש את ישראל על חטאיו. ירמיהו תופס את הארועים ההסטוריים כגזרת עונש אלוקית בגלל החטא. הוא דורש שעבוד לשם תשובה.

דרישתו של הנביא להשתעבד לבבל אינה בגלל התנאים המדיניים כהוכחה - בתנאים דומים ישעיהו יעץ למלך חזקיהו לא להיכנע למלך אשור, "וגנתי על העיר הזאת להושיעה למעני ולמען דוד עבדי." (ישעי' לז, לה), אם כי גם ישעיהו כירמיהו מטיף לאותו רעיון: "אם לא תאמינו כי לא תאמנו" (ישעי' ז, ט). דרישת השיעבוד של ירמיהו נובעת מתוך תפיסה היסטורית-דתית-מוסרית, שאת הקשר בין ארץ-ישראל לעם ישראל אי-אפשר לנתק. אין סתירה בזה שירמיהו מצד אחד מדריך את העם בענייני מדיניות, ומצד שני מטיף לעם מוסר ללכת בדרך תורת השם.

ג. הראייה ההיסטורית ממחישה את התנ"ך

כלל גדול בתורת החינוך הוא החליכה מתמוחשי למופשט. המהר"ל מפראג מדגיש, שהדרך הטובה ביותר לאדם היא להתקדם מהמוחשי למופשט כדי להימנע מן הסכנה של גיבוב מילים חסר משמעות - "והחמור מכל יש שמעתיקין אותו מיד אל הגמרא ומצפצף הנער בקול דברים, ותמורת הפשט לא ידע להבין הנער... ולכן צריך לדקדק שיהיה לימוד האדם כראוי לפי השכל שיתקיים בו."¹

1 ראה: קלינברגר א"פ, המחשבה הפדגוגית של המהר"ל מפראג, (ירושלים, 1962).

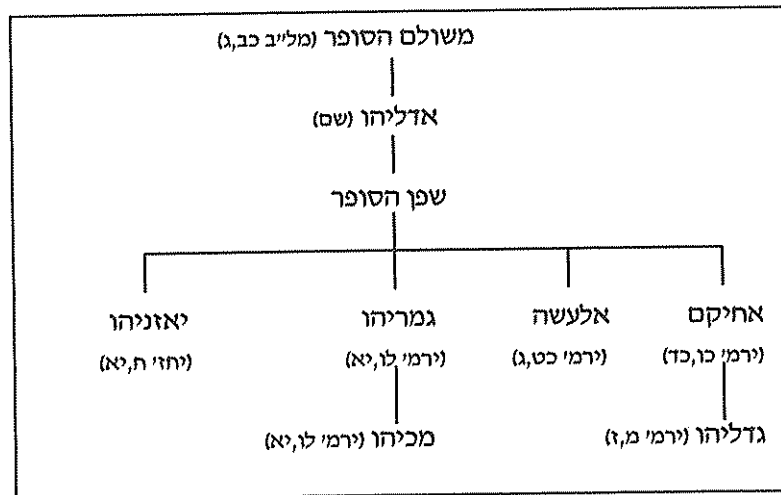
על-פי המהר"ל חיזוק היסוד המוחשי בתהליך החינוך יעצב בסופו של דבר את אישיותו המוסרית של הנער.

פיאג'ה² - קובע שילד מגיע לשלב החשיבה הפורמאלית (מופשטת) בגילאים 12-15. רק בהגיעו לשלב זה מסוגל הילד לתפוס מושגים מופשטים ולהגיע למסקנות על בסיס של היפותזות מבלי להיחשף לדברים מוחשיים. רבים מתלמידינו מתקשים בהבנת רעיונות מופשטים. הדיון וההתייחסות למאורעות ההסטוריים - פוליטיים בתקופת הנביא הופך את הלימוד למוחשי, ומקל על התלמיד בהבנת הנבואה המופשטת.

יש להתייחס לכל מאורע הסטורי על-פי המקום והזמן המסויימים בהם קרו. אם יחסי המקום והזמן אינם מתבהרים, הלימוד מפסיק להיות משמעותי. על-ידי צירוף מפות של ממלכות ישראל ויהודה בתקופת הנביאים, מתבהרת תמונת התקופה. בעיני הלומד תנייך ללא מפות, המקומות הנזכרים הטקסט כאילו אינם קיימים כלל. הוא הדין לתיאור גראפי של ההתפלגות המשפחתית-מפלגתית בירושלים.

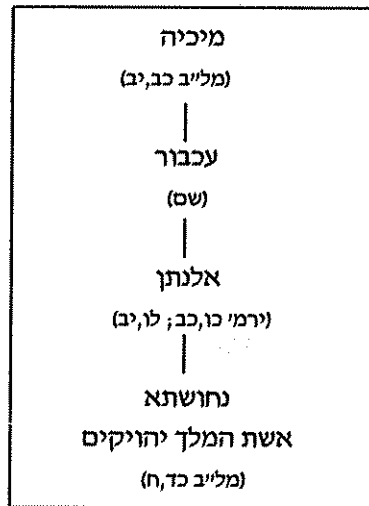
דוגמא:

משפחת שפן - שושלת משפחתית שבניה נושאים משרות רמות בשירות האזרחי. משפחה זו נוטה מבחינה מדינית לצד בבל ומקורבת לנביא ירמיהו.

Piaget J., The Moral Judgment of The Child, (New York, 1962).

משפחת עכבור - משפחה פרו-מצרית המתנגדת לחוג הנביאים המקורב לירמיהו.

יש במפה זו כדי לבאר אולי מדוע העלה פרעה נכה את יהויקים לשלטון, שהרי אשתו היא בת למשפחה פרו-מצרית.

בדרך זו אנו לומדים שהנביא הוא גם מדינאי. ברוח קודשו ובכח נבואתו הוא עוסק גם בבעיות מדיניות ממשיות. מצד אחד מטיף הנביא מוסר - ללכת בדרכי השם, ומצד שני הוא מדריך את העם בענייני מדיניות. הנביא הוא פוליטיקאי ריאליסט הסוקר את הטוטאליות של המצב ההיסטורי לפני שהוא מנבא.